

פרוטוקול מס' 200

מישיבת ועדת החינוך והתרבות
שהתקיימה ביום ד', כ"ב באדר ב' תשל"ג - 28.3.1973, בשעה 8.45.

ג כ ח ו :

- חברי הוועדה:
- א. רימלס - היו"ד
 - ז. הרמן
 - ס. יריד
 - א. נץ
 - ש. לזין
 - ס. צ. גריה
 - ע. פינגוד-סירני
 - מ. פרוש
 - ד. קורן
 - א. רזיאל-נאור
 - ב. שחר

- מוזמנים:
- ש. לורנץ - חבר הכנסת
 - א. פלד - מנכ"ל משרד החינוך והתרבות
 - ש. אדן - מנהל האגף לתכניות לימודים במשרד החינוך והתרבות
 - ב. נסים - משרד החינוך והתרבות
 - פ. לפיד - האוניברסיטה העברית

מ"מ מזכירת
הועדה: ש. כרם

רשמה: ס. כהן

- סדר-היום:
- א. המסך הדין בנושא תכניות לימודים.
 - ב. דיון על חינוך שניתן לאלמנאי בית-ספר יסודי בירושלים בנושא: השוואה בין אליהו הנביא וישו.

- 1509 -

(נתקבל ביום 2-4-73)

המשך הדיון על תכניות לימודים

היו"ר א. רימלט:

אני מתכבד לפתוח את ישיבת הועדה.

נשמע את תשובותיו של מר שבח אדן

לשאלות חברי הועדה מענין תכניות לימודים.

ש. אדן:

נשאלתי הרבה שאלות שבחלקן נוגעות לתכניות לימודים, בחלקן נוגעות למצב בחינוך בכל מערכת החינוך, למזכירות הפדגוגית ולהפעלת התכניות. אבחר מביניהן אותן שאלות שנוגעות יותר לאותו תחום שאני אחראי לו, וכשיהיה יותר זמן, אני מוכן לענות על בעיות אחרות.

את כל השאלות אפשר לרכז בשלוש קבוצות: האחת נגעה לדברים כלליים, הנוגעים למערכת החינוך בכללותה; הקבוצה השנייה של שאלות נגעה לתהליך ולבעיות של תכניות לימודים; והקבוצה השלישית - למקצועות שונים. אתחיל מהבעיות הכלליות.

דובר כאן על אינדוקטרינציה וביסוס

של השקפת עולם. חבר הכנסת אליעד דיבר בשבחה של אינדוקטרינציה. כאן הייתי רוצה לומר שאם לא קשה להסכים עם חבר הכנסת אליעד, שלכל חברה יש זכות לחנך - ואמר זאת גם חבר הכנסת רימלט - הרי יש לי שפקות אם דרך האינדוקטרינציה היא הטובה ביותר. כי דרך זו מבוססת על צמצום הראייה, על חד-צדדיות, על שימוש במשפטים קדומים לא רציונליים. לא תמיד היא עומדת במבחן. כי כשנפתע נפתחים לפני האדם צדדים נוספים שהיו סגורים, שלא נקט עמדה כלפיהם, או שהוא נתון באיזה אימפקט רגשי יותר בעקבות טראומה או משבר חמור - אז האיש אינו עומד בזה והאינדוקטרינציה אינה עוזרת. לכן יש לי רושם שזה לא יעיל כלל. אינני מדבר מבחינת הזכות לשיטת פוח, או האם זה מוסרי או לא, אלא רק מבחינה זו אם זה בכלל יעיל. אני חושב שזה לא יעיל לחלוטין. כן הייתי מציע שנשקוף על הבעיה הזאת באופן כולל יותר, שגורמה שהחניכים שלנו ידעו נימוקים אחרים, שיהיו שותפים לליבון אינטלקטואלי שיביא למסקנות שיהיו להן השלכות אישיות ברורות. וכשאדם מגיע למסקנות כאלה, כשהוא נמצא במבחן יש סיכוי רב יותר שיוכל לעמוד בו.

אבל ללא ספק אני מסכים שבתוך

דברי חבר הכנסת אליעד חבויה, מובלעת ההנחה שעלינו להשפיע ולכוון. ודברים אלה אמר גם חבר הכנסת רימלט.

נכון שיש זכות לכל חברה לחנך

לקראת הקונצנזוס הלאומי. אני רוצה לומר כיצד להבחין בנושא הזה. מותר להביא לבית-הספר - ואנחנו עושים זאת - בעיות קונטרוברסליות, שאינן מבוססות על קונצנזוס לאומי, אבל להציג אותן כקונטרוברסליות ולשקף עמדות שונות. אם בית-הספר רוצה לכוון, זכותו לכוון לפי מטרות המתבססות על קונצנזוס מסויים, על קונצנזוס של רוב, על הסכמה של חלקי ציבור רבים ככל האפשר. ואנחנו נוהגים בצורה כזאת. כשאנחנו מביאים רעיונות כלליים, כשאנחנו משפחים הדרכה מסויימת, הדרכה זו חייבת להיות מבוססת על הסכמה של רוב חלקי הציבור. כשאנחנו מביאים בעיות קונטרוברסליות - אנחנו משתדלים להביא את כל הדעות; כמובן, אין לנו זמן לכל הדעות, אבל הדעות המרכזיות שיש להן השפעה בציבוריות. וכך נשתדל גם לבנות את הנושאים שלנו. כשאגיע לדבר על היסטוריה, אדבר על זה.

ביחס לבחינות הבגרות - חבר הכנסת

רימלט שאל כמה שנים יידרשו לשינוי פני בחינות הבגרות. תשובתי היא שאינני יודע. אני גם לא מייצג את התחום הזה. אבל אי-הידיעה שלי היא לא רק משום שאיני מטפל בנושא זה. לדעתי טוב שמשנים, טוב מה שעושים, אבל בעיני אלה הם תחליפים. ואני מצטרף לדעה שהושמעה על-ידי חבר הכנסת רימלט, שהבחינה היא תוצאה של לימודים, של תכנית לימודים, והיא באה לסכם את הדברים שנלמדו לפי התכנית הזאת ולא להיפך. ומכיון שכך, המצב הזה ידרוש מאתנו הרבה יותר זמן, וחייבים להיות מוכנים לכך.

אחדים מחברי הועדה שאלו מדוע זה
מוצדק שיהיו שני צוותים בלשון לכיתות ב'ד', למגמה הממלכתית
ולממלכתית-דתית; האם אין זו אותה לשון עברית? זו שאלה קשה.
הבעיה היא שכל בית-ספר, כל מגמה, מעוניינים לחנך גם באמצעות תכנים,
שיכולים להיות נייטרליים, וגם לשקף בהם תכנים שנותנים אפשרות
למגמה להשיג את מטרותיה בשטח החינוך הדתי או בשטח חינוך אחר, וכן
להשיג באמצעות החומר הזה גם מטרות נוספות שיש לכל מגמה ופגמה.
למשל, יש כמה דברים שלפי עניות דעתי הם מוצדקים. אבל החשש שלי
הוא שמתוך רצון לייחוד דברים, מתוך רצון לבנות ולטפח בעיות ייחודיות,
אנחנו עשויים להגיע לנושאים שבהם התצוקה לכך לא תהיה פלאה.

ע. פינברג-סירני:
זה נוגד את מה שאמרת קודם, שבמקום
למצוא את הקונצנזוס, אנחנו מחפשים
את המפריד.

ש. אדן: ייתכן.

דובר כאן על דברים איומים ששפיעו
במיפגש עם קצינות חן, ותשובות מועמדים לבית-ספר לדיפלומטיה.
הייתי רוצה לומר שאל לנו כל כך להתרשם מתשובות שאנחנו שומעים
פעם לפעם מאנשים שונים וממועמדים שונים. אם יורשה לי, אקרא
לפניכם קטע מסויים. לא רק אצלנו שואלים תלמידים ואנשים שניגשים
לבחינות שונות. למשל, השאלה פי חיבר את "מלחמה ושלום" הוצגה
למאות פורים לעתיד בבתי-ספר. בין התשובות היו: צ'רצ'יל, טרוצקי,
גריין, גריי. רק מספר קטן עד להפתיע ידע את התשובה הנכונה, טולסטוי.
שאלות אחרות העידו שאין להם צל של מושג על דברים שונים. יש לי
כמה קטעים כאלה. קוריוזים כאלה קיימים בכל מקום. אני מציע
לעצמנו שאחרי כל שאלון שמופיע, ושבו האנשים מוכיחים את הפוגבלות
של הזכרון האנושי, לא להתרגש יותר מדי. כי אנחנו יודעים על-ידי
מחקרים רבים מאוד מה שוכחים במשך שנה, במשך כמה חודשים, כעבור שבוע.
הדברים שנשארים בזכרון הם פועטים מאוד.

דובר כאן על הצורך באינטגרציה של
המקצועות. חברת הכנסת פינברג-סירני שאלה מדוע אין שילוב בין
פיסיקה, ביולוגיה וחיפיה. הטענה היא נכונה. אבל קודם כל עדיין
לא הייתי אומר באופן פוחלץ איזה ארגון של החומר עדיף, אם לפי
התופעות או המקצועות. אבל יש בעין הסכמה בין המורים שהארגון לפי
תופעות עדיף. אין לכך הוכחות מדעיות.

הקושי הוא שאין אנו מסוגלים לארגן
את החומר הזה בצורה כזאת. את הדבר הזה יכולים לעשות בעיקר אנשי
מדע. ואנשי מדע עדיין לא מוכנים לעזוב את המחקרים שלהם ולהתיישב
ולעשות את האינטגרציה הזאת. משום כך, כשרצינו להכין את התכניות
שלנו, היינו חייבים ללכת לפי האפשרויות. אנשי המדע מוכנים לעזור
לנו במקצועותיהם. אולי בדור הבא נוכל לתקן זאת.

א. פלד:
יש פה בעיה של הפשרת המורים.
המורים, בעיקר בבית-הספר התיכוניים,
מקבלים את ההכשרה שלהם לפי דיסציפלינות מאד ספציפיות.

ש. אדן:
הקושי כאמור הוא רב מאוד, ואין זה
תלוי בנו, אלא בעיקר באנשי המדע.
אבל בכיתות הנמוכות, בחטיבות הביניים, יש כבר ניסויים רציניים
יותר. למשל באוסטרליה הכינו תכנית אינטגרטיבית נאה. התכנית שאנחנו
מכינים לכיתות היסוד, שבע, זה מקצוע אחד, אבל יש בו פרקים שונים,
בפיסיקה ובביולוגיה. ייתכן שהילדים יעשו את האינטגרציה.

אעבור לשאלות של חבר הכנסת לויין.
לאחר דברי הערכה לעבודת המרכז, היו לו טענות אחדות. הטענה המרכזית
היתה שעל-ידי הכנת חומר מובנה, אנחנו עוצרים את האוטונומיה של
המורים, במקום לקדם אותה. (חומר מובנה זאת אומרת עם כל האפראט
הדידקטי, מתואם ומדריך את התלמיד ללכת בדרך מסוימת; יש לפניו
שאלות, ניסויים; הספר מוביל את התלמיד ואת המורה). היות והספרים
שלנו הם ברובים מובנים, נשמעה ביקורת שבצורה כזאת עוצרים את
האוטונומיה של המורים במקום לקדמה.

זה שנים התשובה שלנו היא שאוטונומיה
 מורים זה לא דבר נתון. אין זה מספיק לומר להם, בלי להדריך אותם,
 שהם יגלו יוזמה. לאוטונומיה צריך לחנך, להדריך, צריך לבנותה ולעצבה.
 שנים רבות המפקחים לא התערבו הרבה בכיתות איטיות, טעונות טיפוח,
 כי לא היו להם תשובות. מה הועילה כאן יוזמת המורים? פעם מאד
 היו מסוגלים ליזום דברים חדשים. כי זה נושא המחייב מחקר ויצירה
 רבה מאד, התמסרות וזמן רב מאד. למשל, המפקחים לא פפריעים לאף
 מורה לפתור את הבעיות של הכיתות האיטיות. ואין לנו עדיין פתרון.

יש יוזמות חשובות מאד של מורים,
 מקומיות. אבל צריך להבדיל בין יוזמה פקופית ויוזמה אחרת. עד
 שמעלים יוזמה מקופית כזאת על הכתב ובודקים אותה, ועד שאפשר להפוך
 אותה לנחלת הכלל - עובר זמן רב. מורה יכול לעורר את היוזמה שלו
 כשהוא עובד ולעשות דברים יפים. אבל עד להפיכתה לדבר מקובל ומתאים
 למערכת כולה, צריך להשקיע הרבה מאד עבודה.

אנחנו מעונינים ללכת בכיוון זה של
 טיפוח היוזמה הזאת. אני רוצה לומר כמה דברים שאנחנו מטפלים בהם
 היום.

קודם כל, על-ידי החומר המובנה
 אנחנו רוצים שהמורה יכיר את הדברים החדשים. אחרת לא יכיר אותם,
 ויעשה שוב את אותם דברים שעשה עד עכשיו. ללא הדרכה יעשה את אותם
 דברים שעשה בספרים הישנים.

אנחנו מחברים עכשיו חומר שהוא רב
 יותר משנחץ לשנת לימודים אחת. אנחנו משתדלים להינתק מהפקראות,
 אנחנו משתדלים להינתק מספר הלימוד האחד, ולחבר חוברות קטנות, ככל
 האפשר יותר יחידות כאלה. אזכיר למשל את התכנית בגיאוגרפיה. יש
 לנו 6-5 חוברות. ואנחנו אומרים למורה: מתוך חוברות אלה אתה יכול
 לאסוף ולחבר את המקראה שלך, את ספר הלימוד שלך, אג התכנית שלך
 לחטיבת הביניים. אם יש 6-5 נושאים, תבחר 3-4 שאתה חושב שאתה בקיא
 בהם יותר ואוהב אותם וחושב אותם לחשובים ביותר. אנחנו יכולים
 להמליץ לפני המורה באיזה נושא לדעתנו יש חשיבות, לאיזה נושא לתת
 עדיפות. במספרות, למשל, אנחנו מציעים למו"לים - אם כי הם אינם
 שומעים לנו: אל תעשו מקראה; תעשו כ-50 יחידות קטנות, פשוט עד ש'
 נשם יש יחידות מתאימות יותר למגמות השונות, לטעוני טיפוח, למתקדמים,
 לכיתה ז' או ט'. ובמדריך למורה אנחנו נציע עשרות אפשרויות של ארגון
 החומר הזה, והמורה יארגן לו אותו ויתאים אותו לרמת התלמידים.

נשאלתי האם יש לנו אלטרנטיבות,
 שהרי אנחנו גותנים רק דבר אחד. קודם כל, באותו שטח שאין לנו עדיין
 חומר, אנחנו רוצים לתת את האלטרנטיבה היחידה, האחת, קודם כל כדי
 לכסות את החומר. אבל יש לנו כבר אלטרנטיבות. בביוולוגיה יש לנו
 שלושה נוסחים; במתימטיקה - ארבעה, בעברית - שנים. בביוולוגיה למשל
 יש לנו נוסח אחד לרמה הגבוהה יותר, אחד לטעוני טיפוח ואחד לכיתה
 השנייה, ואנחנו מציעים למורה לבחור מה שמתאים לו. במתימטיקה
 יש גם מבחינה תכנית: יש תכנית א', תכנית ב', תכנית ירושלים, תכנית
 מכון וייצמן. יש לנו תרגום הספר של קולומביה שמתאים לתלמידים
 מתקדמים ביותר. ויש עוד ורסיה.

ספרי המרכזים השונים אינם חובה,

רק התכנית היא חובה.

פרסמנו עכשיו מודעה ואנחנו רוצים

לעודד מחברים אחרים שיחברו ספרי לימוד וורסיות אחרות. אנחנו
 מסוגלים לעשות הרבה יותר. אבל כידוע לכם כבר שנתיים כל התקן
 מוקפא; ולנו יש עוד בעיה, בעיית הדינור בירושלים, אין לנו אפשרות
 להוסיב אפילו את האנשים שעובדים אצלנו ליד שולחן וכסא, כי אין
 לנו מספיק מקום. משום כך עוד לא פייצנו את כל הפוסטביאל שיש
 אצלנו בעצמנו.

אנחנו פועלים עכשיו להגמשת התכנית,

ונלך גם לכיוון נוסף. למשל, היום כבר פועלים שני צוותים צמודים
 למרכזיות הפדגוגיות, אחד בכפר-סבא ואחד בעכו, שמתפקידם להכין חומר
 רגיונלי על הישוב שלהם. כשנגפור את שתי העבודות האלה, נבנה על

יטודן. נחפש עד התחלת השנה מודל להכנת הנושא "ישובינו", ואחר כך נקים עשרות צוותים במקומות שונים, שכל אחד מהם יחבר חומר לימודי לכיתה ג', לפי התנאים והמקום.

בדרך זו התחלנו גם בביוולוגיה. למשל, צוות מורים חיבר ספר לימוד על הצד האקולוגי של באר-שבע; צוות אחר - על גבעות הכורכר. זו רק התחלה.

אחרי זה אנחנו מתכוונים לחבר מודל לתכנון חומר על אתר ארכיאולוגי. אפשר לשתף הרבה מורים בנושא זה.

אני רוצה לדבר על נושא אחד שהמעטתי לדבר עליו, וההדגשה כאן היתה חזקה מאד, והוא נושא הלשון העברית. דיברו על כך חברי הועדה רזיאל-נאור, לויין ורימלס. הביקורת על המצב בערכת החינוך בשטח הלשון העברית היא רבה. אני חושב שהדאגה היא מוצדקת. לאחר חיטוט ובדיקת דברים התברר לי שדוקא לאחר הקמת בית-הספר הממלכתי צומצם מקום העברית במערכת. לפני 1953 בזרם הכללי היו 35 שעות מכיתות ג' עד ח', שהיו 18% של המערכת; בזרם העובדים היו 36 שעות, שהן 16%; ובממלכתי המשותף זה ירד ל-25 שעות, שהן 14.5%. זאת אומרת, לאחר השילוב פחת מספר השעות. בתכנית של חטיבת הביניים יש עכשיו תיקון. אם בכיתות ז'-ח' של בית-הספר היסודי, לפי התכנית הממלכתית יש רק 6 שעות לנושא זה - עכשיו יינתנו 8 שעות. אני סבור שהביקורת על ההבעה בכתב ובעל-פה היא מוצדקת. יש עוני בשטח זה.

אנחנו סבורים שלימוד הלשון חשוב לא רק מבחינה ערכית, לא רק מבחינת הכלים והפיופנויות להקניית תוצרי תרבות. יש לו חשיבות רבה מאד, כי התברר לנו יותר ויותר שזה הכלי המרכזי לטיפוח המחשבה, החשיבה, ההפשגה, בניית פושגים ועיצובם. ואם אנחנו נתקלים בבעיה של טעוני טיפוח, היא בעיקר בשטח זה.

מתוך הניסויים שלנו מתברר שבפתימטיקה, כשאתה מתחיל לבנות, הקושי אינו כה גדול כמו שהוא קושי בחשיבה מופשטת ובלשון. הגענו למסקנה זו מיד. (הינו"ר א. רימלס: לפסקנה זו הגיעו לפני הרבה שנים, שאדם חושב בפלים ובמטפטים, ולא אבסטרקטית). בעבודה יש לזה השלכה. ואני חושב שמתוך הפעלה משלושים פרוייקטים שבמרכז לתכניות לימודים, שבעה צוותים עובדים בבעיות לשון.

אנחנו מספקים לכם את החומר. אני יודע שקשה לקרוא חומר כה רב. יש לנו לפעלה מ-100 פרסופים בשנה, ואני פגיע לחלק קטן מהחומר הזה. אבל יש לנו סידרה של חמשה ספרים שנקראים "במה דברים אמורים", זה לשון והבעה לרמה א' של חטיבת הביניים. זו סידרה טובה, חדישה. אנחנו משלבים עכשיו את המחקרים של פרופ' שלזינגר על בעיות התחביר לתוך הסידרה הזאת.

יש לנו סידרה לטעוני טיפוח. מתוך הכרה שזאת פיופנות של חשיבה, התחלנו בטעוני טיפוח לפני שהתחלנו ברמה א'.

יש לנו הסידרה של פרקי ספרות, פרקי לשון, מעולם המדע, בין אדם לחברו. (מעולם המדע זה לא פייסיקה, אלא עברית, לשון). אם אנחנו באופן שיטתי מתחילים ללמד ביוולוגיה ופייסיקה בכיתות אלה, הילד חייב לדעת קודם כל מה זה הבנה, סיבה, תוצאה וכו'. זו שפה. אי אפשר להבין מדעים בלי שולטים בשפה.

לחינוך היסודי יש לנו סידרה מלאה של פרקים שכבר שלחנו. אזכיר את "הילד העובד", "הגן הציבורי", "נקודות מספרות", "יסודות המלים", "פרקי ספרות", "פלים ותפונות". לקראת השנה הבאה אנחנו מתכוונים להפעיל את החומר הזה.

אחד הקשיים שלנו היה ענין ההפעלה של התכניות. כל השנים - ואנחנו עוברים כבר שנה שביעית - לא הוכיחו עדיין שלאחר שהתכנית פוכנה, יש כתובת שיכולה להפעיל אותה בצורה שצריך להפעיל אותה.

במשך השנה אנחנו עובדים בכמה דוגמים. יש לנו למשל חוג המנחות בטעונו סיפוח; יש לנו חוג שמכשירים בו עכשיו 42 מנחות בלשון. אחרי פסח יופסקו הלימודים בצפון לשבוע ימים, ופוריות של כיתות ב', ג' ו-ד' יתפנו להשתלמות של שבוע ימים, במקומן יבואו סמינריוסטים מהצפון. נבוא אל המורות האלה עם כל החומר.

אנחנו רוצים עכשיו לנסות בדרום, בדימונה ובבאר-שבע, וגם בירושלים, להכשיר פורי מקצועות; לקחת מורה אחד לכל בית-ספר, ולהביא לפני המורים את החומר. אנחנו חושבים בקיץ לעשות השתלמות נרחבת, ולקראת השנה הבאה להיכנס למאות כיתות ב' עם חומר. על מפעל זה אני מקווה לדווח לכם בפעם הבאה. אבל דבר אחד אני רוצה לציין, שזה עכשיו לא מדעי הטבע, זה עכשיו המפעל המרכזי של המרכז לתכניות לימודים.

נשאלתי על ספרי לימוד. שוב עולה הבעיה של מהדורות חדשות ללא שינויים מהותיים. יש תקנה שמותר להוציא מהדורה חדשה אחת לחמש שנים. רק במקרה שיש תכנית חדשה, או שחלו שינויים רציניים המחייבים את התיקון - מותר להקדים. מגיעות תלונות, אבל הן תמיד כלליות, ואינן מוכיחות לנו על ספר, על שנה, על הוצאה לאור. אם יגיעו אלינו תלונות שנוכל לטפל בהן, נעשה את חובתנו. אבל כל זמן שהביקורת היא כללית, איננו יכולים לפעול.

יושב-ראש הוועדה שאל האם הדגם הוא בבחינת כזה ראה וקדש. לא. התכנית היא המחייבת. הספר שאנחנו מביאים הוא דוגמה. איננו רוצים שיחקו בדיוק את המדריכים כפי שאנחנו עושים אותם. אנחנו רוצים שיהיה מדריך לפורה; איננו רוצים שיקחו בדיוק את אותן תלונות ומפנות וישאלו עליהן שאלות. נתנו דוגמה לאנשים: קחו תלונות ומפנות, השתמשו בהם כמקור שממנו אפשר לחשוף; תנו לתלמיד בעצמו לחשוב. לקחנו צבעים כדי לגוון את הדברים. אנחנו גם מקפידים על טיב הנייר.

ע. פינברג-טינני: הדפסת התלונות בחוברות ההיסטוריה אינה טובה, וזה חבל.

ש. אדן: החוברות להיסטוריה שבידיך הן חוברות ניסוי ולא מהדורה מסחרית. אנחנו מוסרים גם את חוברות הניסוי להפצה. למשרד הבטחון יש הוצאה לאור, שמחננו למסור להם את זה. חלק מסויים של ספרים שנעשה בלי השגחתנו יצא בהדפסה גרועה. הדבר כבר תוקן. במהדורה המסחרית ובחברות שאנחנו מוציאים ההקפדה היא רבה.

בישיבה הקודמת סיפרתי שאנחנו עומדים לפרסם מיכרו למחברי ספרים ופוכנים לעזור להם, לתת להם מענק כספי וזכות להיכנס לכיתות. פרסמנו את המיכרו. עדיין איננו יודעים מה זוכל לעשות. התקציב שהועמד לרשותנו הוא 50 אלף לירות ל-10 ספרים ראשונים כניסוי. אבל כל מי שיהיה ברמה מתאימה, נעזור לו לעשות את הניסוי, נייעץ לו וכדומה.

יושב-ראש הוועדה שאל האם תיעשינה כל ההכנות להשתלמות, כדי שהמורים יספיקו להכיר היטב את התכנית החדשה וללמד על פיה. אנחנו רוצים לעשות זאת. אם נצליח - אין לי תשובה, אינני יכול להבטיח, כי כאן יש גורמים אחדים. אני מדבר רק בשם המחלקה להשתלמות והמזכירות הפדגוגית. גם הם גורמים חשובים מאוד בהפעלה.

הועלתה כאן בעיה כללית אחת, נגעו בה חברי הוועדה רימלט, רזיאל-נאור, נריה וגרוסמן, וזה בענין התודעה היהודית. כידוע לכם אין זה מקצוע, אלא הלך רוח ומגמה רוחנית בתוך מקצועות שונים. ודאי זכורים לכם הניסוחים של ארן המנוח כשדיבר על שלושה גשרים: גשר לעבר, גשר לעם היהודי בהווה, גשר למסורת. משלושה גשרים אלה אפשר לציין הצלחה מסויימת בשנים: בגשר לעבר ובגשר לעם היהודי בהווה. הבעיה הפרובלמטית היא הגשר למסורת. כאן אינני מדבר על כשלון, ושפחתי לשמוע את דברי חבר הכנסת נריה על ביקור התלמידים אצלו. נכון שלפני כן הדברים האלה

היו מועטים מאד, והיום ההתענינות גדולה יותר ויש פתיחות רבה יותר מאשר הישנה פעם. לכן אלה שמדברים על כשלון - אני חושב שהם פפריזים. יחד עם זאת אין לנו הצלחה בשטח זה.

וכאן תרשו לי שוב ראייה אישית, כיצד אני מבין זאת. תשובה מוסמכת אין לנו. ואני רוצה לחזור לאותן בעיות של הקונצנזוס. זו בעיה שאין לה קונצנזוס לאומי כיום; אין קונצנזוס של רוב חלקי הציבור כיצד לנהוג בה, וכל אחד נוהג לפי השקפותיו. אין קונצנזוס גם בין חלקים רבים מאד, ומשום כך זאת איננה בעיה של בורות מצד המורים, אלא הבעיה היא שאינם יודעים איך לעשות. כי כשאתה מלמד תפילה, אתה יכול ללמד תפילה אחת או שתיים או שלוש כדוגמה לתוצר חשוב, תרבותי, ספרותי, המבטא תקופה מסוימת, וזה יכול להתקבל. אבל כשאתה מלמד את סדר התפילה, יש הגיון ללמד את כל סדר התפילה כדי להתפלל. אולם אם אותם מורים שפולמוס את התפילות אינם סבורים שהם צריכים לחנך חינוך דתי, למשל בבית-הספר הממלכתי - וכך זה נוסח גם על-ידי משרד החינוך - כאן הקושי. כי הבעיה הזאת עדיין קונטרוברסלית. משום כך עדיין איננו יודעים איך לפתור אותה.

יכול פיסהו לתת עצה: אתם צריכים לחזור בתשובה. אבל כאן הרי מדובר על אנשים שיש להם עצות ויש להם גישות לבעיה זו. חברת הכנסת גרוסמן אמרה שהיא חוששת יותר מעם-הארץ מאשר מאפי'קורט, היא מעדיפה את האפי'קורט על פני עם-הארץ. אני חושב שעמדה זו היא נכונה. כי צריך קודם כל ללמד.

גם בשביל בית-הספר הממלכתי הקמנו עכשיו צוות שמכין חומר לתורה שבעל-פה. הוא מכין אותה עם אפראט דידקטי מעניין, כדי לאפשר לטפל גם בחומר זה בצורה יעילה ויפה.

חבר הכנסת אליעד טען פדוע אין בכלל ספרות ערבית בתכניה העברית שלנו. יש לנו כמה יצירות. בתכנית החדשה יש לנו תרגומים מספרות ערבית. יש למשל "השעון והאדם" לכיתה ז'; יש לנו גם חומר לכיתה ח'. לא הוכנסו בתכנית דברים אקסואליים. את זה כנראה יקחו בחשבון בשביל כיתות י'-יב'. המגמה היא: אם יש דברים מתאימים - לתרגם אותם ולהכניסם לתכנית.

א. רוזיאל-גאור:
קיבלתי חוברת מענינת מאד בשם "גשר". זו אגודה או תנועה שמטרתה להפגיש בני נוער דתיים וכאלה שאינם דתיים וליצור אפשרויות של הבנה ביניהם. מצאתי בחוברת דברים רבים מענינים. עצם העובדה שקיימת אגודה כזאת ששמה לה לפטרה מפגשים אלה היא מענינת מאד. האם משרד החינוך יודע על אגודה זו, והאם הוא בדרך זו או אחרת משתתף בפעולות אלה, ובמה?

היו"ר א. רימלט:
ביחס לסדר התפילה ולקונצנזוס - אפשר ללמד את סדר התפילה, תפילות המשקפות את ערכי היהדות, השקפת עולם של היהדות. הייתי מורה, ואני התחלתי בזה בבית-ספר כללי שבו רוב הילדים ורוב ההורים לא התפללו. אפשר לפצוא לזה קונצנזוס בסמינר אחד או שניים. צריך רק לשבור את האלרגיה הקיימת פלכתחילה.

ש. אדן:
אתנו אין לך ויכוח. אני רק הצבעתי על הקושי במערכת.

א. פלד:
לענין "גשר" - יש לנו מגע עם הקבוצה הזאת. הם היו אצלי ונפגשו גם עם גופים אחרים במשרד. אנחנו רואים אותם בעין חיובית, ונסייע להם, נדמה לי שבמשהו גם מבחינה תקציבית, אינני זוכר. על כל פנים יש קשר בינינו לבינם. עומד בראשם בחור אמתיקני. דרך החינוך שלהם מענינת.

היו"ר א. רימלט:
אני מודה לד"ר אדן על הפגישות אתו, ועל צורת הצגת הדברים. יש עוד שאלות שלא קיבלנו עליהן תשובות. נשתדל לקיים ישיבה נוספת בנושא זה.

... על חיבור שניתן לתלמידי בית-ספר יסודי בירושלים בנושא:
השוואה בין אליהו הנביא וישו.

היו"ר א. רימלט:
לפי בקשת יושב-ראש הכנסת אנו דנים
כאן ככנסת זוטא בהצעה לסדר היום
של חבר הכנסת לורנץ על חיבור שניתן בבית-הספר יד-המורה בירושלים,
השוואה בין אליהו הנביא ובין ישו הנוצרי. אבקש את חבר הכנסת לורנץ
להציג את הבעיה.

ש. לורנץ:
אני מקווה שהדברים יוכבדו, ולא יהיה
עלי להרבות במלים כדי לשכנע את
חברי בוועדה זו בקשר לתכנית לתת בבית-ספר יסודי לעשות חיבורים
השוואתיים בין נביאי ישראל ובין ישו הנוצרי, להבדיל, אם זה נכון.

הצעתי את ההצעה לסדר היום בכנסת,
אבל בעניתי לבקשת יושב-ראש הכנסת שפנה אלי וביקשני לא להוציא את
הדבר לרשות הרבים, אלא לנסות ולבררו קודם בוועדה סגורה.

למה אני מתנגד לזה? אגב, שמעתי
שהדבר נעשה לא רק בבית-ספר אחד, אלא משרד החינוך החליט להנהיג זאת
ולתת את הנושא הזה לחיבור בדרך כלל בבתי-הספר הממלכתיים. אינני
יודע אם זה מדוייק או לא.

קודם כל אני מתנגד לזה מבחינה
הלכתית דתית. לפי ההלכה, לפי הדת שלנו, הדבר פשוט אסור. אני
מתנגד לזה, ורוצה להסביר לאלה שההלכה איננה נר לרגליהם ואינם חושבים
שהיא פחייבת אותם...

ע. פינברג-סירבי:
אולי תסביר למה זה אסור?

היו"ר א. רימלט:
אתה מתכוון לדברי מינות? על מה
אתה מסתמך? הלא ההלכה היא מוגדרת.

ש. לורנץ:
אלה דברי עבודה זרה. כל דת אחרת
שאינה מאמינה רק באלוהים אחד -
וכאן שונה האיסולם מהנצרות - דינה של אותה דת הוא דין של עבודה זרה.
עצם הלימוד, הלכה ברורה היא שהוא אסור.

אלה שההלכה איננה נר לרגליהם ושלדעתם
היא אינה פחייבת אותם - אליהם אני פונה בשם המסורת, בשם מנהג
אבותינו. כולנו יודעים עד כמה התרחקנו מלעסוק בלימוד והתענינות
בדתות אחרות. הברית החדשה - גם לגבי אלה שההלכה לא כל כך חייבה
אותם - זה דבר שלא היה עולה על דעתם שייפצא בבית יהודי, כמו שלא
היה עולה על דעתם שיהודי ייכנס לכנסיות נוצריות. ואבותינו ידעו
למה זה אסור גם מבחינת ההלכה.

נימוק נוסף הוא הבחינה הלאומית.
לדעתי אנחנו צריכים לחשוב שפני התוצאות. אנשים לא יסתפקו בחיבור
אחד. אם יעסקו בדת הנוצרית, משהו עלול "להידבק" בהם, ובמיוחד
בתקופתנו - בשנים וחודשים אלה - כאשר יש תנועה הנקראת "יהודים למען
ישו". אולי בעיני אחרים התנועה הזאת מעלה צחוק, מזלזלים בה, אבל
אם אני לוקח את המספרים ממחקרים של הסוכנות, הרי בארצות-הברית וקנדה
הצטרפו לתנועה הזאת כ-100 אלף יהודים. גם אם המספר הזה מוגזם
במשהו, הרי זה כבר יותר מחשש בעלמא, ואנחנו צריכים לחשוב על כך.
גם בארצנו התנועה הזאת פעילה, אם כי לא בממדים כמו בניו-יורק או
בטורונטו. הם עוסקים כאן בכל האינטנסיביות ב"הצלת" נפשות יהודיות.
בשבילם זה משהו מיוחד. תנועה זו פועדת רק ליהודים. ועל-ידי זה
שאנחנו מכניסים את הברית החדשה, אנחנו מזיקים ביוזמתנו, ביוזמת
משרד החינוך, לילדינו, בנותנים להם ללמוד, להתעמק, לעשות מחקרים
השוואתיים בין נביאי ישראל ובין להבדיל ישו הנוצרי, וכך אנחנו
עוזרים להם ועושים במידה מסויימת את עבודתם של אנשי התנועה הזאת.

לאשרנו הברית החדשה אינה מצויה בבתי
ישראל, גם לא בכל בתי-המסחר לספרים. כדי להשיג את הברית החדשה

צריך לפנות לפי מודעות המתפרסמות בעתונות, ולצערנו מודעות בקשר למיסיון ולברית החדשה מתפרסמות גם בעתונות שלנו, במיוחד בעתון "הארץ". מזמינים או פונים פשוט לפי הכתובת של המיסיון. פירוש הדבר שאנחנו כמו ידיו עוזרים לתנועה הזאת. ואני רואה בזה יותר מאשר חשש בעלמא בימינו, דבר שלא הייתי יכול לומר לפני כמה שנים.

נימוק נוסף הוא בלבול מוחו של הילד. לדידי אין הבדל אם זה מבוגר או ילד מבחינה הלכתית. אבל כשמדובר בילד של בית-ספר יסודי, הרי שאנחנו גורמים לו לפחות בלבול מוח בצורה חפורה ביותר. הוא לא ידע להבדיל מה זה נביא ומה זה להבדיל ישו הנוצרי. מצד אחד אנחנו מורידים אצלו את ערכם של הנביאים, ומצד שני באופן טבעי, אם מבקשים ממנו להשוות או להפריד, עצם העובדה הזאת פירושה שאנחנו גורמים לילד איזה בלבול הדעת, אנחנו מעמידים את כולם על אותו מסלול. בגיל צעיר זה בודאי גורם נזק לילד.

הנימוק האחרון גם הוא איננו נימוק קל: זה פשוט ביטול זמן. האם הילדים שלנו כבר מסוגלים לעשות מחקרים השוואתיים בין נביא לנביא? האם ילדינו בבתי-הספר היסודיים הממלכתיים כבר יודעים את הנביאים? הייתי מציע לחברי הועדה לבקר בבתי-ספר, לדבר עם ילדים מכיתה ז' או ח', ולבחון כמה הם יודעים על נביאי ישראל, פשוטו כמשמעו, בלי מחקרים השוואתיים, מה הם יודעים בתורה, תורה שבכתב ותורה שבעל-פה, על מדרשים, על אגדה, על מנהגי ישראל ותודעה יהודית. האם יש לנו זמן לכך? האם כבר לימדנו אותם את כל התורה כולה, ומה שחסר להם זה שבזמנם החופשי יעסקו בברית החדשה?

מכל הטעמים והנימוקים האלה אני מציע לחברי הועדה שנמליץ, בבקשה, נדרוש ממשרד החינוך לבטל את התכנית הזאת, אם זו תכנית כללית; ואם זה נוגע לבית-ספר אחד או לשנים - לתת הוראה לאותם בתי-ספר לחדול מדרך זו. זו אינה הדרך היהודית, זו אינה דרך המסורת. ואל נפתח פה לשטן, אבל נוסף לכל אנו עלולים לשלם בעד זה ביוקר. וביוקר זאת אומרת גם אם הדבר הזה יפגע בילד אחד בלבד.

תודה רבה לחברי הכנסת לורנץ.

היו"ר א. רימלט:

נשמע עכשיו את ד"ר פנחס לפיד מהאוניברסיטה העברית. הוא אחד העוזרים של פרופ' פלוסר, ועוסק בבעיות יהדות ונוצרות.

פ. לפיד: גבירותי ורבותי, אני רוצה בקיצור להתייחס לחמשת הנימוקים ששמעתי פה ולנסות להביא את העובדות. הנימוקים היו: א) הבעיה ההלכתית-הדתית שעל פיה אסור ללמד נצרות; ב) שנצרות היא עבודה זרה; ג) מבחינה לאופית לא באה ולא יאה; ד) שמשוה עלול "להידבק"; ה) ביטול זמן ובלבול מוח.

אתחיל בענין הספציפי, ההשוואה בין אליהו הנביא לבין ישו הנוצרי - האם זה פסול, האם אסור הדבר. אני רוצה לקרוא לפניכם קטע בן חמש שורות מכתב-יד רבני מהמאה ה-14 בספרד, שסופרו הוא הרב איבן שפרוט, המנהיג הבלתי מעורער של יהדות נבארה ואראגון, אחד מגדולי דורו, אם לא למעלה מזה. הציטוט נובע פתגמו המילולי של כל האבנגליון על פי מתאי. זו הפעם הראשונה שרב וצדיק בישראל תרגם לא רק קטעים מהאבנגליון, בכך קדמו לו תרגומים מהפאה ה-יא' וה-יב'; הוא תרגם את כל האבנגליון כלשונו, והכניס בין קטעים שונים את הערותיו.

הוא כותב: "הלא קדמו לי שו חנוך, משה ואליהו שעלו לשמים... ואם תאמר שמעלתו לפי שעלה לשמים וירד, מה שלא ירדו חנוך ואליהו... והנה משה עלה וירד... ומשנהו אליהו שהיה נראה תמיד לחכמי התלמוד, כאשר העידו עליו רבים... ואם תאמר שאינך מאמין בעדותם, אשיבך: ולמה תאמין יותר במעידים על ישו שירד - והלא כולם יהודים - ולמה תאמין באלו יותר פאלו".

זה אחד פשלושת הקטעים שבהם הרב איבן-שפרוט משווה את ישו עם אליהו הנביא ברוח של אותו פסוק של "המדריך למורה" של משרד החינוך, עמ' 5, אשר ללא צל של ספק שימש נר לרגליו של אותו מורה שנתן את החיבור, ואין לי ספק שגם למורים ומורות אחרים. שכן אני מקווה שזה לא יהיה מקרה יחיד.

ב"מדריך למורה" נאמר: "קווי דמיון וקווי שוני בין ישו לבין אחד מנביאי ישראל, למשל אליהו. ניתן להטיל על התלמידים להכין רשימה של המשותף והשונה בפעולות אליהו וישו. יש להניח שימצאו את הדמיון בהשפחה הפוסטרית ובמעשי הנסים. לגבי השוני - יש להפנות את תשומת לבם לכך שישו איננו טוען שהוא נביא, אולם מעז להשמיע דברים ששום נביא לא אמר לפניו (למשל בדרשה שעל ההר הוא מתנגד לדברים המופיעים בתורה ואף פותח דבריו במשפט: "אבל אני אומר לכם")."

כלומר, ההוראות למורים הן שהשוואה איננה השוואה אובייקטיבית, אלא פה נרמז במפורש שהשוואה זו חייבת להיעשות לרעתו של ישו. כך אני קורא את זה; קשה לקרוא את זה אחרת.

כך גם איבן-שפרוט במלוא מובן המלה משווה את השנים בתרגומו של האבנגליון.

לא די בכך. אצטט את פרופ' קלויזנר על הצדדים הדומים בין אליהו וישו, מפני שבחינה מדעית ההשוואה בהחלט במקומה. (קלויזנר, "ישו הנוצרי", מסדה, 1950). כאשר פרופ' קלויזנר מדבר על אותם שליחים הוא אומר:

(א) "אלה ואלה עוזבים את אומנותם, ואחר כך - גם את משפחותיהם, ובלא להביט מאחוריהם הם הולכים אחר ישו כאלישע אחר אליהו".

(ב) "ישו בא במקומו של יוחנן המטביל, שנחשב לאליהו; ובכך צריך ישו לעשות נפלאות כאלהו הנביא וכאלישע תלמידו. והוא צריך להידמות לאליהו לא רק במה שהוא מבשר - המשיח, אלא אף בנסים שלו; ובכך, אם אליהו ואלישע מחיים ילדים מתיים - אי אפשר שישו לא יחיה את בתו של יאיר".

(ג) "כל תחיות-המתיים שבאו על-ידי ישו, מקבילים אל הרפואות והתחיות שהמקרא מייחס לאליהו ואלישע. עור-פניו של ישו צריך לקרונן כשהוא מדבר עם משה ואליהו, מפני שכתוב בתורה על משה: "כי קרן עור פניו"; ישו עולה השמימה מפני שאלהו עלה בלהבת אש השמימה, ועוד ועוד...".

(ד) "אולם צדיק גמור, עושה נפלאות כאלהו, יכול היה לרפא אך על-ידי תפילה או מגע-יד בלבד. וכזה היה ישו בעיניהם של תלמידיו ומעריציו, וביחוד בעיני מעריצותיו...".

אני יכול להרבות ציטוטים דומים מפרופ' פלוסר, שעומד על שלוש נקודות עיקריות...

מ.צ. נריה: פי צריך את זה?

מדובר בבית-ספר שמלכתיו. אנחנו רוצים מדינה חופשית.

ש. לויין:

האם החופש מותנה בזה?

א. רזיאל-נאור:

הוא מותנה בידיעה.

ש. לויין:

האם פרופ' קלויזנר כתב את זה לילדים?

מ.צ. נריה:

אנחנו נקיים על זה דיון. אפשר לקבל דעה או לא לקבל אותה; אפשר לראות אסמכתא כאסמכתא, ואפשר לא לראותה כאסמכתא. אני מבקש שלא נפריע

היו"ר א. רימלט:

אחד לשני, ודאי לא לאורח. שנית, אני מבקש את חבר הכנסת לוינ, עם כל החשיבות, לא להכריז דברים חשובים בקריאות-ביניים.

מ.צ. נריה: מה שייכים מחקרים של פרופסורים לדיון שלנו כאן היום?

ע. פינברג-סירני: אבל זה הנושא.

היו"ר א. רימלט: ניתן לד"ר לפיד, שאיננו חשוד שהוא נמנה עם שונאי יהודים דתיים ושונאי יהדות, להמשיך בדבריו. אפשר לקבל את דעתו או לא לקבלה. הוא איננו פוסק כאן אכס-קתדרה. ניתן לו להגיד את דבריו, ואחר כך נתייחס אליהם, אם לחיוב ואם לשלילה, אם מתוך הסתייגות או תמיכה. אבל נדון בצורה שקטה, דוקא מפני שהנושא רגיש. ככל שנושא רגיש יותר, צריך לדון בו ביותר שיקול דעת.

פ. לפיד: למה תרגם איבן-שפרוט אבנגליון של לעברית - הוא, שדבקותו בתורת משה היא מעל לכל ספק? זה נאמר במבוא, אתמזת אותו בשני משפטים. במבוא לתרגום של האבנגליון אומר איבן-שפרוט: הדבר נעשה להשכלתם של חבריו לרבנות אשר לעתים קרובות הוכרחו להשתתף ב"דיספוטציות" עם מנהיגי כנסייה. ודבר שני יותר חשוב: הוא עושה את זה לשם חיסון יעיל לכל אותם היהודים הנוטים לטבילה, ושמספרם בימיו של איבן-שפרוט היה רבבות, לצערנו, כידוע לכל היסטוריון.

יורשה לי להעיר הערת ביניים. אני עוסק ברגע זה במחקר מדעי על "היהודים למען ישו". ראיינתי עד כה 17 שנראו לי רציניים. כולם אמרו לי שבבית-הספר פעולם לא למדו על ישו ולא על הכנסייה. 5 הוסיפו שמבית-הספר היהודי זכורות להם רק הקללות על ישו. וזה אשר סיקרן אותם בגיל יותר מאוחר.

דומני שהנימוק של איבן-שפרוט, שלימוד מדעי על ישו והברית החדשה אין כמוהו לחיסון פרובנטיבי נגד המיסיון בגיל יותר מאוחר - תופס לא רק במאה ה-14, אלא גם בירושלים ובחוצותיה היום.

פרופ' פינס מפענח כימים אלה באוניברסיטה כתב-יד ערבי המושתת כנראה על בשורה יהודית-נוצרית מהמאה הראשונה או השנייה. הקטע שמענין אותנו הוא: "הנוצרים אומרים באבנגליונים שישו זה אמר לתלמידיו: מה האנשים אומרים על אודותי? הם ענו: יש אומרים שאתה אליהו הנביא, אחרים אומרים שאתה יוחנן המטביל. והוא אמר: ואתם, ידידי, מה אתם אומרים עלי? והם ענו: לפי דעתנו אתה המשיח. והוא אמר: אל תגידו זאת! הלא תראו שאומר כתב-הסיד - כל הוא בעצמו (ישו) אטר. עליהם לומר שהוא המשיח".

לפי מסקנות פוקדמות של כתב-יד זה ששרם פורסם, מסתבר לא רק שישו לא הצהיר על עצמו כמשיח, וודאי שלא על דברים אחרים, אלא שאחדים חשבו אותו ליוחנן המטביל, ושעו, כי אכן יוחנן המטביל חי בימיו של ישו.

נשאר המסקנה שרוב רובם של מאמיניו ראו בו כעין תקומה או תחיה של אליהו הנביא. ולזה יש כמה וכמה עשרות רפזים בתוך הברית החדשה, הרוצים להבליט את הדמיון הזה, כמובן באופן מגפתי. אבל שהיה רצון להפנות את השנים, שישו נחשב בעיני רבים כאליהו הנביא בימיו - בזה אין צל של ספק.

אני רוצה לדבר על ש.י. עגנון, חתן ה"נובל" של ישראל, שעל דבקותו בתורה משה אין מערערים. עגנון, באינטואיציה הפיוטית שלו, כתב סיפור ושמו "פעגלי צדק", באוסף ששמו "מאז ועד עתה". שם אנו נפגשים בישו - כמובן בכינויו הרבני "אותו איש", אבל אין צל של ספק שזה הוא - אשר מתגלה ליהודי עלוב בפולין בתוך בית-הסוהר, מתדיין אתו ופלא את משאלת לבו, זאת אומרת משחרר אותו מהכלא ומביא אותו לארץ-ישראל. כל הסיפור מדמה

את ישו עם אליהו הנביא, כאשר "אותו איש" ממלא את תפקידו המסורתי של אליהו הנביא, כלומר מושיע במצוקה ומציל יהודים מסכנים.

דובר כאן על עבודה זרה. יש לי בביתי למעלה מ-20 מקורות רבניים בלבד, אשר שוללים תכלית השליה שהנצרות היתה אי-פעם עבודה זרה. בין המקורות: סעדיה גאון, הרמב"ם, "השולחן ערוך", רבי מנחם מאירי, יהודה הלוי, רבי אליעזר אשכנזי, משה ריבקס, החיד"א ועוד.

יש האופרים כמובן שמדובר על "שיתוף" באותה הצורה שבני ישראל שיתפו את השם עם עגל הזהב. לכן בין המפרשים אופרים: לכן לא נכחד כל העם, כי לא על עבודה זרה חטאו, אלא ב"שיתוף" של השם עם העגל.

אשר לבחינה הלאומית - יש לפני רשימה של 27 יצירות של הספרות היפה בישראל, שגיבורן הוא ישו הנוצרי. כולן נכתבו על-ידי סופרים ומשוררים. מבין הכותבים על ישו אזכיר כמה שמות: נתן ביסטריצקי; אורי צבי גרינברג - כתב פואמה של שני עמודים בשם "באזני ילד אספר"; חיים הזז ז"ל, יקיר ירושלים, כתב סיפור ארוך בשם "אלו הם"; מכס ברוד - רומן גדול בשם "האמן"; זלמן שניאור - כתב בלדה בשם "דברי דון הנריקיס", בה הוא קורא לישי "בן אדם מנצרת, ישוע, אח לי קדום"; יגאל מוסינזון - רומן "יהודה איש קריות"; ש.י. עגנון - "מעגלי צדק"; מיכה יוסף בן-גוריון - "ישו בן חנוך"; קבק - "במשעול הצר".

המשותף לכולם הוא הקו הלאומי של ישו. כי בכולם הוא מופיע כיהודי שומר מצוות, דבק בתורת ישראל, ושנית - כיהודי לוחם למען חרות ישראל. זאת אומרת שמבחינה לאומית אותו ישו מתגלה לסופרים ומשוררים, שכמה מהם מניתי, דוקא כדמות המשתזרת יפה עם שאיפתנו לתקופה לאומית, בלי חלילה לשחוק את הצד הדתי-יהודי המודגש של ישו מלידתו עד מותו.

ש. לורנץ: יפה מאוד! נעמיד אותו כסמל ליהודי שומר תורה:

הי"ו"ר א. דימלט: לא אקבל צנזורה על דברי אורח.

פ. לפיד: אשר לטענה ש"משהו עלול להידבק" - פתוך ענין אישי אני עוסק זה עשרים שנה ביחסים בין שתי הדתות. אני יהודי שומר מצוות, אנשים מכירים אותי. אני אומר זאת כדי להבטיח לאן לבי נוטה, אבל מוחי ולבי לפעמים נלחמים. אני משוכנע שכנוע עמוק, פתוך היכרות אישית של קרוב ל-130 יהודים שנטבלו במדינת ישראל - החל פאב זניאל ועד למקרים הרבה פחות מפורסמים, שהנצרות קסמה להם ברגע מסויים של חייהם תוך חוויות טראומטיות שונות, שדרך אגב שורשן של רובן נמצא בשואה - שזה נבע מכך כי לעולם לא למדו דבר על הכנסיה, או ש"מים גנובים ימתקו", והאסור והבלתי ידוע קסם להם בגיל יותר מבוגר. מפני שאותה בורות של בתי-הספר היהודיים בעולם כולו היא שחושפת אותם להשפעות המיסיונריות. דומני שילד בקיבוץ ובכל מקום שהוא, הלומד אלף-בית על הנצרות כפי שאני רואה אותה בפרסומי משרד החינוך, לעולם לא יתנצר. כי אין מקום לפסיכופיקציות ולמחרוזת לגנדות זרות ליהדות, כאשר העובדות הפשוטות כבר נלמדות בגיל 12-14.

עוד דבר: ערכתי רשימה של 420 ספרים שנכתבו על ישו על-ידי יהודים, במאה הזאת. לדעתי הרשימה אינה מקרית. אזכיר כמה אנשים הידועים לכולנו פה, שטרחו לכתוב על ישו ארוכות: מכס בודנהיימר, שניסח יחד עם הרצל את "תכנית באזל" - כתב מחזה "בענין ישו"; מכס נורדאו, שותפו של הרצל, כתב ב-1900 מכתב לאב ישועי: "ישו נשמה מנשמתנו, הוא בשר מבשרנו, לא ייתכן להפריש אותו מעם ישראל"; משה הס, בספרו הדגול "רומא וירושלים" - שאין לי ספק שהוא כלול בתכנית הלימודים - מקדיש פרק שלם לישו. הוא לוקח אותו מלה במלה מיהודי שומר מצוות

בשם היינריך גרץ, שמקדיש לדמותו של ישו פרק של למעלה משלושים עמודים בספר שיצא לאור בשנת 1855. והרשימה ארוכה, מופיעים בה צייטליך, לאוטרבך, פרנץ וורפל ועוד.

יש ספר שזכה ב"פרס ירושלים" בעיר ירושלים לפני שנים מעטות. זהו הספר "אחרון הצדיקים" של אנדרה שוורצברד. בעמ' 102 יש דו-שיח בין שני בני תמותה יהודים, ארני וגולדה. "ארני אומר: הייתי בכנסיות שלהם ואף קראתי את האבנגליון שלהם. היודעת את מיהו הכריסטוס באמת? יהודי פשוט כמו אביך, מין חסיד שכזה. גולדה חייכה בטוב לב: אתה חומד לצון, לא כן? ארני עונה לה: לא, באמת שלא, ואני מתערב אתך ששניהם היו מתיידדים במהרה, כי הוא היה באמת יהודי טוב, את יודע, פין בעל שם טוב ממש, איש רחמים ואוהב בריות. הנוצרים אמנם טוענים שהם אוהבים אותו, אולם אני סבור כי הם שונאים אותו פבלי לדעת...".

זה ספר שזיכה את סופרו ב"פרס

ירושלים" בשנת 1964.

כל 420 הספרים שאמרתי מבדילים הבדלה חדה ביותר בין ישו איש הגליל לבין מה שקרה זמן רב אחרי מותו. אין לכרוך את השנים יחד, כמו שאין לכרוך שחור ולבן או יום ולילה. ואינני יכול להאשים לפי דת ישראל מישהו על אשר עשו מפנו אחרי שהוא חזר לעמיו. אנחנו יודעים היטב פתוך מחקר מדעי - והכנסיות היום כבר מתחילות להסכים לזה - שישו מצד אחד, והדברים שדבקו בו והדביקו לו בקבר, הם שני דברים שונים לחלוטין. את ההבדלה הזאת אני רואה בספרים ובחיבורים של משרד החינוך.

למה לא להחזיר את כתר היהדות לאותו

איש שאמר: לא באתי אלא לכבשים האובדות של בית ישראל בלבד, אשר שנא גויים ולא רצה לדבר אתם? זה כתוב באבנגליון. הוא התפלל "שמע ישראל" והדגיש בין היתר: לא באתי לבטל תורה, אלא לקיים תורת משה.

אני רוצה לומר דבר אחר. אני רוצה

לתת "תעודת הכשר" של ישו מפני רבנים שכשרותם אינה מפוקפקת. הרמב"ם למשל. אני פצטט מתוך תצלום של משנה תורה, הלכות פלכים יא', פיסקה ד': "וכל הדברים האלו שליטוע הנוצרי ושל זה הישמעאלי שעמד אחריו, אינן אלא לישר דרך למלך המשיחה ולתקן העולם כולו לעבוד את ה' ביחד".

זו הבנת ישו כפי שפינס מפענח אותו

בכתב היד שלו. זאת אומרת שישן הובן על-ידי ידידיו כטרום-משיח. הרמב"ם פה קולע לתוצאות של פינס.

הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל:

בפרסום ששמו "הנזיר", משנת תרס"ט, בעמ' 7, נאמר: "מחולל הנצרות היה בעל רוח אישי בפלא; הזרפתו הנפשית היתה גדולה". הוא מוסיף ואומר: "אבל לא נמלט מהחסרון האיליני". לחמש המלים האחרונות עונה למעשה רב אחר, הרב יהודה אריה פמודינה. אני רוצה לצטט אותו בעיקר משום שהוא התמצא יותר בכתבי הקודש של הנוצרים מהרב קוק. הוא כותב: "קרוב לסוף בית שני היו כמה כיתות, כולן מודות בתורת משה, אבל חלוקים בפירושה ומצוותיה... מכולם בחר הנוצרי האמיתית ונמשך אחר כת הפרושים, חכמינו, בכל דבריהם באמונות שהאמין שהיו מקובלות בכל מכל כל... הוא נמצא מודה לא בלבד בתורה שבכתב, אלא שבעל-פה... ועוד אמר: שמים וארץ ימושו ודבר ה' מן התורה לא ימוש... אין ספק אצלי שלא בלבד לא העיז הנוצרי מעולם להוציא מן הפה היותו אלוקים, ולא חלק ממנו, כמו שאומרים הנוצרים עליו... אלא לאשר בוכל לשפוט מדרכו אשר התנהג בה, ומדבריו, לא עלתה זאת על לבו מעולם...".

האם אתה מציע להכניס את זה לתכנית הלימודים?

מ.צ. נריה:

לא. אני רוצה להגיע למסקנה.

פ. לפיד:

הרב יעקב אמדן, בתשובה לנגידי ועד ארבע הארצות, בספר "סדר עולם רבה וזוטא", עמ' לז' אומר: "ישו הנוצרי עשה טובה כפולה בעולם. פצד אחד חיזק תורת משה בכל עוז... ואין אחד מחכמינו שדיבר יותר חזק בפה מלא בחיוב קיום מצוות התורה". אחרי כן אמר: "והיטיב הרבה שביטל עבודת אלילים והסיר הפסילים מהם (מהגויים) וחייב אותן בשבע מצוות שלא יהיו כבהמות שדה...".

אדלג על יתר הרבנים. הרב ליאו בק, אחרון הרבנים של גרמניה, האיש שעל שמו מחולק פרס שנתי ליחסים בית-דתיים ולקידום הבנה בין יהדות לנצרות, כותב בספרו "ספרי הבשורה כתעודת אמונה בישראל" עמ' 93: "עומד לפנינו איש וחוט של אצילות משוך עליו, הוא חי ועזר ופעל בארץ היהודים בימים נפעמים ומתוחים, סבל ופת, איש מעם ישראל, הליכות ישראל דרכו, ואמונת ישראל ותקוותם פעמו בו, רוחו היתה כנוסה בכתבי הקודש, בהם חשב והגה... לפנינו איש אשר קנה בעמו תלמידים אשר נשאו את נפשם אל זה שהובסח להם, אל המשיח, אל בן-דוד...". "איש אשר להיותו מה שהיה לא היה קרקע גידול אחר אלא היהדות, ומקרקע זה בלבד היתה לו קניית תלמידיו וחסידיהם בהווייתם ובלכתם אחרי רבם, איש אשר רק כאן בלבד, בתחום ישראל זה, בתקות ישראל ובבטחונם יכול להתהלך בדרך חיו לקראת מיתתו, יהודי בקרב יהודים. פוטב שכותבי תולדות ישראל וההוגים בישראל לא יעברו עליו ולא יסיחו את דעתם ממנו!".

זו לא רק דעתי, אלא דעת רבים.

הרשיתי לעצמי לעשות רשימה לא שלמה של פקולטות באוניברסיטאות של ישראל שעוסקות בנצרות. נדהמתי. יש בסך הכל שליש או פחות משליש שאין הנצרות חלק מטיפולן הלימודי. בין העוסקים בנצרות: הפכונים ליהדות זמננו, המכונים לחקר התפוצות, הפקולטות להיסטוריה כללית, הפקולטות למדעי הרוח, המחלקות לדתות, המחלקות לספרויות איטליה, ספרד, אנגליה, צרפת, ארצות-הברית, גרמניה ועוד, המכוניץ לתרבות אמריקה הלטינית, לימודים רומניים, כל המחלקות העוסקות באמנות, מדעי התיאטרון, מוסיקולוגיה ומחקר פולקלור, חקר שפות קלאסיות, משפטנים, ידיעת הארץ, קורסים למורי דרך ואפילו קורסים לפתורגמנות. בכל אלה פופיעה הכנסיה, ישו איש גליל, ואספקט זה או אחר של הנצרות באופן קבוע בתכניות לימודיהם.

אני מסכם ואומר: 420 ספרים נכתבו במאה הזאת על-ידי סופרים והוגי דעות גדולים יהודים מחוץ-לארץ; 27 יצירות מופת נכתבו על-ידי ישראלים מאז קום המדינה; מוסדות ההשכלה הגבוהה כמעט ואין בהם פקולטה שאינה עוסקת באספקט זה או אחר של הנצרות. האם בית-הספר חייב להישאר האי האחרון שבו טאבו הדבר, שבכל יתר שטחי חיינו הוא שייך כביכול ללחם חוקנו? או שעל-ידי השתקה פמושכת נמשיך לחשוף את הילד להשפעות מיסטיות של פייסונריים שיתפסו אותו כשיגיע לגיל 18?

היו"ר א. רימלט: תודה רבה לד"ר לפיד, שנתן לנו פירוט גדול של ידע ותוצאות מחקר. אנחנו דנים כמובן גם על היבטים שונים אחרים, פדגוגיים וחינוכיים.

מ. ידיד: ד"ר לפיד אמר בדבריו שנפגש עם כמה אנשים הממתייכים לתנועה "יהודים למען ישו", ואמר שכאילו רק חלק מהם ידע על ישו, חלק לא ידע. מה התרשמותך מהם, למה הם רוצים להגיע, מה הניע אותם לזה?

היו"ר א. רימלט: אני מפקפק קצת אם עלינו להרחיב את הדיון על הכת הזאת.

א. כץ: לפי ידיעותיך, האם בתכניות לימודים לגיליים מקבילים בחוץ-לארץ, בבתי-ספר נוצרים חילוניים או דתיים, יש פרק מקביל על לימוד היהדות המקורית, בצורה מקבילה לזו אצלנו, ומה היקף התופעה הזאת?

28.3.1973 - א. כץ

על סמך מה אתה מבסס את הקביעה שלך
ללימוד הפרק הזה על הנצרות ועל יושו בגילאים 12, 13, 14 עשוי לסנוע
בעתיד, פרט למישור הלוגי - בימינו, בישראל - רעיה בשדות זרים
בגיל יותר מאוחר?

ש. לורנץ:

האם ד"ר לפיד חושב שיש לו איזו סמכות
להודיע פה מה מותר לפי ההלכה ומה אינו
מותר לפיה, או שהוא מבין שבענין זה לפחות אין לו שום סמכות, ובמה
שהוא הודיע לדעתו הוא הטעה את ועדת החינוך?

אחרי ששמענו על יושו שהוא סמל לשמירת
מצוות ולאומיות ישראלית, מדוע, לדעת ד"ר לפיד, שיהודים לא ינהרו אחרי
התנועה "יהודים למען יושו"? תנועה זו עוסקת רק למען יושו, למען אותו
איש שתואר כאן כנשמה גדולה, כמסמל את היהדות, את שמירת המצוות וכו'.
כולנו מקיימים ישיבות בחורי חדרים מה לעשות נגד התנועה הזאת, שבה
אנחנו רואים את ההיפך של לאומיות, את הרס עם ישראל ואת כליונו, חס
ושלום. לפי ההרצאה המלומדת של ד"ר לפיד - למה לא לנהור אחרי התנועה
הזאת למען יושו, ולא אחרי הנצרות בכלל?

מ.צ. נריה:

לפי הדמות של יושו כפי שתוארה לפנינו,
האם באמת לא צריך לעורר את התנועה
של "יהודים למען יושו"?

היו"ר א. רימלט:

שאלה זו קצת חורגת מהדברים. כי גם
אם משהו ימליץ על כך, לא נקבל את זה.

ש. לורנץ:

כל ההרצאה הזאת "מוצקת" מאד.

מ. פרוש:

לאור הדברים שהשמעת, האם אינך חושב
שיש לתת סיכום כזה, עם הכוונת תבניות
לימודים, לא להבדיל אלא למזג את הדת היהודית עם הדת של יושו?

היו"ר א. רימלט:

זו שאלה ריטורית.

מ. פרוש:

לא. זו שאלה מעשית. כשמציינים את
הנושא כפי שד"ר לפיד הציג אותו, לא
בצורה מדעית, אלא בדיון על תכנית לימודים - אני שואל אם אין הוא חושב
שאנחנו צריכים לשאוף למעין מיזוג של שתי הדתות האלה.

הייתי רוצה לשאול את ד"ר לפיד מה
דעתו למשל על תופעה כמו רופאייזן.

מ. לפיד:

לגבי התנועה "יהודים למען יושו" -
כאמור דיברתי עם רבים, 17 ראיינתי
בכתב על-סמך להכין מחקר לפרסום. בהכללה אפשר להגיד שבי דברים: כולם
מבולבלים מאד. אין איש מהם שיש לו מה שניתן לקרוא תיאולוגיה שיטתית.
אבל גם דבר שני משותף לכולם: איש מהם אינו רוצה להיות "נוצרי".
הם רוצים להיות בבלבולם יהודים, וזה מופיע בשם, וחושבים שאפשר למזג
את אותה יהדות באמונה ביושו. לא כנסייה, אפיפיור ורומא. אצלם יושו
הוא דמות אחת, וכל היתר להבדיל אינו שייך לזה.

מ.צ. נריה:

איפה הבלבול שלהם?

מ. לפיד:

אמרתי את הקוים המשותפים ל-17 יהודים
שדיברתי אתם: א) חוסר בהירות גמורה
לגבי תיאולוגיה; ב) אי רצון להיכנס לאחת מהכנסיות; הם רוצים להישאר
יהודים; ג) הם רואים בקיום המצוות חלק מאמונתם. יש ביניהם אנשים
שבאים מבתים מתבוללים לחלוטין, שאחרי שנכנסו לתנועה הפסיקו לאכול
חזיר והתחילו לשמור שבת. דעתם היא שניתן למזג את שני הדברים. והם
בדרך כלל בחורים אינטליגנטים שקראו ספרים. כרוב הסופרים הם רואים
הפרדה גמורה בין יושו לבין מה שנוסד בשמו אחרי מותו.

לשאלה בקשר ללימוד יהדות בתי-ספר
נוצרים בעולם - על זה קיימת ספרות די ענפה, 7 ספרי מחקר קלאסיים,

28.3.1973 - פ. לפיד

סקתי בכולם. כולם משתדלים לשפר את תרומת היהדות והיהודי. בעיני הדורות הצעירים הנוצרים, קתולים או פרוטסטנטים, מאז השואה לפחות נעשו התקדמויות די רציניות. אבל בכמה מהם קראתי את הטענה: הרי אצלם בישראל משתיקים את הנצרות, ודואים את זה כחוסר סובלנות.

א. כץ: שאלתי על בתי-ספר יסודיים.

פ. לפיד: בבתי-ספר יסודיים בדרך כלל יש לימוד של האלף-בית של היהדות, בצורה פחות או יותר חיובית. יש לימוד על היהדות. אינני זוכר בית-ספר אחד שבגיל שעליו מדובר, 13-14, לא ידברו על התנ"ך בצורה מודגשת שכאן מדובר על עם ישראל.

מאין אני שואב את ההשערה שלי? עובדתי אובייקטיבי של הנצרות מחסן נגד המיסיון בגיל יותר מבוגר? שוחחתי עם כ-10 מורים, עם ילדים, ועם כ-7-8 זוגות הורים, שאצלם עצם הלימוד עורר לכאורה מין מהפכה. דבר אחד מסתבר לי מתוך שיחות הילדים: כשהם שמעו על ישו כיהודי שחי בסוף בית שני, התמרד, דבק בתורה, אמר דברים שלא כל כך משתזרים עם התורה - התמונה שמצטיירת במוחות הילדים שאני דיברתי אתם היא או מין שבתאי צבי שרצה להיות משיח ולא היה בסופו של דבר; אחד דיבר על דבי עקיבא ואמד: גם רבי עקיבא טעה ושגה בענין המשיח, אבל בכל זאת הוא עוד נשאר יהודי גדול. כלומר אצלם מצטיירת תמונה של יהודי די נחמד, שנכשל בעיקר מפני שהגויים זלבו אותו, ובכמה דברים הוא לא היה כל כך יהודי.

כיתת ילדים עשתה טיול בעיר העתיקה, אחרי גמר לימודם את הנצרות בבית-הספר, בהדרכת נזיר דובר עברית. הם עברו את כל ה"דיה דולרוזה", ואותו נזיר התחיל לספר להם את כל הנסים והנפלאות שבביכול קרו בכל 14 התחנות האלה. אז עבר כגל גדול חיוך סלחני על פני 35 הילדים, כאילו אמרו: מסכן האיך הזה שמאמין בשטויות כאלה. וזאת אחרי שלמדו בבית-הספר שמדובר על סתם יהודי ששמו ישו.

אני רואה בסיוור הזה ברכה לאין ערוך נגד המיסיון. כי אחרי חודש של לימוד הם נפגשו עם גוי למופת והוא סיפר להם מה שהוא מאמין, הם כמעט צחקו בפניו.

17 הצעירים שראיינתי, חברים פעילים בתנועה למען ישו, אמרו לי: בבית-הספר מעולם לא שמענו על ישו; רק פה ושם איזו קללה או דבר נסתר ואסור. ובגיל יותר מאוחר זה ענין אותנו.

ופה נפתח הפרץ למיסיון. על-ידי החיסון העובדתי נסגר הפרץ למיסיון. לעולם לא ישתכנעו שאיש כזה שעשה דברים כאלה, והפך את השולחנות אצל השולחנים, שעשה דברים שלגמדי סתיישיבים עם מזג יהודי חם, עם טמפרמנט גלילי, אבל בשום אופן לא עם דבר על-טבעי או על-אנושי - וזה העיקר - איש כזה לעולם לא ייתכן כי ייהפך לאותם הדברים שהכנסיות טוענות. כי מלמדים אותו כיהודי בן תמותה שמת מות כלבים.

ללמד על ישו עובדות - זה הפתרון נגד המיסיון ונגד "יהודים למען ישו".

דבר אחרון ביחס ל"יהודים למען ישו". אם זכרוני ההיסטורי אינו מטעה אותי, היו לנו יהודים למען ישו שלוש פעמים בהיסטוריה: בזמן שישו חי באמת, והיתה התנגדות כה רצינית לזה בקרב רבנים, ומזה צמחה כנסיה שעשתה לנו צרות לא מעטות; במאה ה-18 היו יהודים למען ישו, חסידיו של יעקב פרנק, משיח השקר, והדבר דעך אחרי 30-40 שנה. הפעם הזאת היא הפעם השלישית בהיסטוריה, "יהודים למען ישו".

אם אנחנו חלילה נגיב כמו שהגיבו רבנינו התנאים בימי ישו, או בימי פאולוס, חוששני שמתוך מרטייריזם אלה יתרבו ויצמחו. כי אין דבר שהם משתוקקים אליו יותר מאשר התנגדות. אז הם יכולים לשחק את "קידוש השם". אם נחסן את הילדים נגדם, ימות העסק כפי שהוא צמח, בין-לילה.

28.3.1973

.17.

ס.צ. נריה:

למה לא נחייב את התנועה הזאת למען אותו ישר, כפי שצייר לפנינו ד"ר לפיד?

היו"ר א. רימלט:

זו שאלה שהייתי מבקש לא לשאול אותה.

ס.צ. נריה:

זו שאלה יסודית מאד, שאלה אידיולוגית. כל הדברים ששמענו מחייבים הקמת תנועה

רצינית למען ישר.

היו"ר א. רימלט:

אותם יהודים שד"ר לפיד כינה אותם מבולבליים - אינם יודעים מה היה ישר, הם חושבים שזה היה משיח או איש בשורה. ד"ר לפיד חושב שליטוד נכון בבתי-הספר, שישו היה אחד מרבים שהיו באותו דור של מצוקה, של מבוכה ושל בלבול מוחין, יחסן את הילדים. אילו כך היה, איש לא היה מקים תנועה למענו.

ס. פרוש:

אנחנו התחבטנו בהצעה הזאת. אנחנו רוצים לדעת את השקפתו של ד"ר לפיד.

היו"ר א. רימלט:

אינני רוצה שתבדוק את השקפת עולמו של ד"ר לפיד ולא שלי.

ס. פרוש:

הוא הציג בפנינו השקפת עולם. אז אני רוצה לדעת עד הסוף, לאור דבריו, לאור השקפתו, מה הוא חושב, ושחברי הועדה ידעו בדיוק למה הוא מגיע במהלך מחשבה כזה.

היו"ר א. רימלט:

אם אנחנו מזמינים מוסחה, תהיינה השקפתיו אשד תהיינה, אנחנו מקבלים הזנה דעת עובדתית או איננו מקבלים אנמה; זההשקפה אינה מענינת. אינני חושב אם ערך של ציטוטים תלוי בשאלה מה השקפת עולמו של המצטט. איש אינו חייב לקבל את חוות דעתו של יועץ. הוא הביא ציטטות. מה זה שייך להשקפת עולם?

אני מבין שהענין רגיש. אנחנו נקיים עוד ישיבה בנושא זה, ותוכלו להציג לד"ר לפיד שאלות עניניות.

אני מודה לכם. הישיבה בעולה.

הישיבה נסתיימה בשעה 11.00.